

6. Пура Я. О. Назви річок басейну Горині, Ствиги та Середнього Стиру / Я. О. Пура. – Львів, 1985. – 174 с.
7. Титаренко Валентина. Вплив польської мови на фонетичну систему староукраїнської ділової мови (на матеріалі пам'яток XVI–XVII ст. північноукраїнського ареалу) / В. Титаренко // Лінгвістичні студії : збірник наукових праць ; МОН України ; Черкаський нац. ун-т ім. Б. Хмельницького ; [відп. ред. Г. І. Мартинова]. – Черкаси : Брама-Україна, 2006. – С. 134–139.
8. Rzetelska-Feleszko Ewa. Rozwój i zmiany toponimicznego formantu *-ica* na obszarze zachodniosłowiańskim / Ewa Rzetelska-Feleszko. – Wrocław-Warszawa-Kraków-Gdańsk : Zakład Narodowy imienia Ossolińskich Wydawnictwo Polskiej Akademii Nauk, 1978. – 176 s.

Анотація

У статті представлені українсько-західнослов'янські ойконімні паралелі. Проілюстровано українські назви поселень на *-иця*, які походять від інших онімів.

Ключові слова: оніми, ойконіми, назви поселень.

Аннотация

В статье представлены украинско-западнославянские ойконимные параллели. Проиллюстрировано украинские названия поселений на *-ица*, которые происходят от других онимов.

Ключевые слова: онимы, ойконимы, названия населенных пунктов.

Summary

There are presented Ukrainian-western-Slavic parallels of place names on *-ica* that arise from other proper names.

Keywords: onims, oikonims, names of towns.

УДК 81'373.21

Яніцька Н.Р.,

аспірантка,

Львівський національний університет ім. І. Франка

СПЕЦИФІКА ЗМІНИ МОВНИХ КОДІВ У МІКРОТОПОНІМНОМУ ДИСКУРСІ

У сучасній лінгвістичній науці мовні одиниці усіх структурних рівнів розглядаються як елементи різних типів комунікативної діяльності, мовленнєвого потоку, що відбувається в межах конкретних каналів спілкування. Адже лише у структурі мовленнєвих жанрів можна різнобічно вивчити мовну одиницю, проаналізувати її у найрізноманітніших аспектах (семасіологічному, ономасіологічному, когнітивному, ментальному, концептуальному, функціонально-дискурсному і т.д. [2, 4]). А спостереження над мовною одиницею у процесі комунікативної діяльності є неможливим без абстрагування від суб'єкта, того, хто породжує цю мовну одиницю. Співвіднесення лінгвістичного знака з суб'єктом номінації, зі специфікою його вживання у комунікативній діяльності називають динамічним аспектом мовної одиниці [2, 14].

При аналізі динамічного аспекту мікротопонімікону дуже важливою є методика збирання матеріалу. У дослідженні мікротопонімного простору центральних та східних районів Львівщини було застосовано низку соціолінгвістичних прийомів. Серед них анкетування та інтерв'ювання. Як анкета, так і інтерв'ю містили дві обов'язкові частини: власне лінгвістичну, що охоплювала запитання, на основі яких проводилося дослідження, та соціологічну, що містила запитання соціодемографічного та біографічного характеру про інформатора [3, 389] (зокрема про вік, місце народження, час проживання у населеному пункті, мікротопонімний простір якого досліджується, професійний статус, а також культурно-освітній рівень мовної особистості). Зазначені вище прийоми супроводжувалися двома різновидами спостереження: включеним (дослідник виступав безпосереднім учасником бесіди) та невключеним (дослідник стежив за мовним актом, але безпосередньої участі в ньому не брав). Саме поєднання різних соціолінгвістичних прийомів у методиці збирання мікротопонімного матеріалу в окремому регіоні дозволило виявити явище зміни мовного коду у різних видах актуалізації тексту, розглянутих “з погляду ментальних процесів і у зв'язку з екстралінгвальними чинниками” [3, 162]. Найчіткіше це явище проявилось під час фіксації мікротопонімних одиниць способом інтерв'ювання при перехрещенні його зі спостереженням, меншою мірою (з тяжінням до єдиного мовного коду – літературної мови) – під час анкетування. Так, анкетування та інтерв'ю не завжди дають змогу отримати об'єктивні факти: найчастіше респонденти намагаються наводити нормативні граматичні форми мовних одиниць, з правильним наголошуванням і т.д., тобто використовують мовний код, що характеризується кодифікованою нормативністю загальноукраїнського поширення, стилістичною диференціацією та наявністю усного і писемного варіанту, – літературною мовою. Однак спостереження за спонтанним мовленням інформаторів свідчить про те, що у повсякденному житті вони користуються нормами діалектного мовлення як територіально окресленого мовного коду, сукупність засобів якого є вибраною та усталеною у процесі комунікації. При цьому явище зміни мовного коду можна простежувати на різних рівнях:

- 1) зміна мовного коду, що спостерігається у мовленні одного мовця;
- 2) зміна мовного коду, що спостерігається на рівні кількох мовців одного й того ж населеного пункту;
- 3) зміна мовного коду на рівні кількох населених пунктів однієї діалектної зони.

Простежимо, як відбувається зміна мовного коду в мікротопонімному просторі, що належить до діалектної зони центральних та східних районів Львівщини, а саме до наддністрянського говору галицько-буковинської групи говорів південно-західного наріччя. Саме наддністрянський говір є основним (матричним) мовним кодом, яким користуються жителі населених пунктів досліджуваного регіону, а зміна мовного коду, тобто використання засобів літературної мови у комунікативній практиці, зумовлене низкою факторів. Чинники, які визначають співвідношення діалекту та літературної мови в певному соціумі, можна порівняти з

тими, що зумовлюють співвідношення мов у ситуації полілінгвізму. Так, науковці виділяють певні категорії, які визначають вибір засобів того чи іншого мовного коду в багатомовному соціумі [5, 8]. Ці ж категорії є визначальними при виборі мовних засобів у мікротопонімному дискурсі:

1) *учасники спілкування*. Йдеться про статусно-рольові характеристики інформатора та інформанта. Так, асоціюючи інформанта із важливою соціальною роллю, інформатор намагається надати важливості своїй соціальній ролі шляхом зміни мовного коду, тобто у процесі комунікативної діяльності обирає набір мовних засобів, характерних для літературної мови. Найбільшою мірою це твердження стосується осіб із високим культурно-освітнім рівнем. Неабияку роль у спостереженні над функціонуванням мікротопонімних одиниць у живому мовленні відіграє вік інформатора. Так, особи віком від 65–70 до 80 (і більше) років значно рідше послуговуються мовним кодом, характерним для літературної норми, аніж особи віком до 65–70 років;

2) *умови спілкування*. Створення атмосфери невимушеності наближує мовлення інформаторів до природного, дозволяє їм максимально використовувати матричний мовний код і не звертатись до засобів літературної мови. Сприяє цьому збирання інформації у малих групах людей, наприклад, у сім'ї чи серед друзів [3, 390];

3) *організація спілкування*. Повідомлення інформаторам наукових цілей спілкування призводить до безумовного переходу з діалектного мовного коду на літературний;

4) *способи спілкування*. Перехід інтерв'юера на матричний мовний код інформатора сприяє використанню інформатором саме того набору комунікативних засобів, які характерні для його діалектного мовлення.

Зазначені фактори викликають явище зміни мовного коду на різних мовних рівнях (фонетичному, морфологічному, лексичному і т.д.). Так, у діалектному просторі центральних та східних районів Львівщини для мікротопоназв, як і для інших діалектоодиниць, характерне варіювання ненаголошеного вокалізму. Наприклад, однією із рис фонетичного структурного рівня діалектної системи наддністрянського говору є укання [1, 61]. У мікротопонімному просторі ця риса репрезентована низкою одиниць. Однак широке соціолінгвістичне тло, на якому відбувається комунікативна діяльність, сприяє переходу мовців з мовного коду говору на код літературної мови. Тому укання як важлива фонетична риса наддністрянського говору дуже часто зникає у мікротопонімному дискурсі:

– **Болоня** [болон'а] (частина села, с. Старі Стрілища, Жид.) – **Болоня** [болон'і] (болотиста місцевість, с. Дроховичі, Жид.). Мікротопонімні одиниці є відапелятивними: походять від загальної назви “болоня” (пор. “болоне” (“луг”, “низьке місце”) [СБГ, I, 65], “болоння” (“заросла травою низина, луг, вигін”) [ЕСУМ, I, 226]).

– **Болота** [болот'а] (непридатні землі, с. Підгайці, Пуст.) – **Болото** [болото] (лука, с. Сухоріччя, Пуст.). Мікротопонімні одиниці утворені лексико-семантичним

способом від апелятива “болото”, що номінує “грузьке місце з надмірно зволуженим ґрунтом, часто із стоячою водою та вологолюбною рослинністю” [ВТССУМ, 59].

– **Коло Липи** [колоу ліпи] (поле, с. Підзвіринець, Гор.). Мікротопоназва **Коло Липи** [колоу ліпи] складається з прийменника “коло” та іншої мікротопонімної одиниці **Липа** [ліпа] (окреме дерево, с. Підзвіринець, Гор.), утвореної шляхом онімізації апелятива “липа”, який позначає “дерево з серцеподібним зубчастим листям і жовтим пахучим медоносним цвітом” [ВТССУМ, 486].

– Мікротопонім-орієнтир **Коло Хреста** [коло хреста] утворився на базі сполучення прийменника “коло” з іншою мікротопонімною одиницею **Хрест** [хрест] (хрест, с. Неділиська, Пер.), похідною від апелятива “хрест”, що номінує “предмет і символ культу християнської релігії” [ВТССУМ, 1352].

– **Коло Майорка** [колоу майорка] (кладовище, с. Жирівське, Жид.) – **Коло Матиса** [коло матиса] (поле, с. Вільховець, Пер.). Мікротопоназви-орієнтири складаються з прийменника “коло” та антропонімів “Майорко” (пор. Майданко [Чучка, 355]) і “Матис” [6] відповідно.

– **Корея** [коурейа] (частина села, с. Підгайці, Пуст.) – **Корея** [корейа] (частина села, с. Шпиколоси, Зол.). Мікротопоназви утворилися шляхом трансонімізації макротопоніма “Корея”.

– **Ожинник** [оужин:ик] (місце, де росте ожина, с. Березець, Гор.) – **Ожинник** [ожин:ик] (місце, де росте малина, с. Будьків, Пуст.; місце, де росте ожина, с. Шпиколоси, Зол.). Мікротопонімні одиниці утворено лексико-семантичним способом від апелятива “ожинник”, що вживається на позначення кущів, заростей ожини [ВТССУМ, 663].

– **Передна Гора** [пеіредна гоура] (гора, с. Лапшин, Жид.) – **Лисова Гора** [лісова гора] (гора, с. Кульби, Зол.). Мікротопонім **Передна Гора** [пеіредна гоура] утворено шляхом онімізації географічного номена “гора”, що вживається на позначення значного підвищення над навколишньою місцевістю або серед інших підвищень [ВТССУМ, 191], та його атрибута “передній” (“який міститься попереду інших таких самих предметів, на початку ряду однакових предметів” [ВТССУМ, 724]). Мотивувальною базою мікротопоназви **Лисова Гора** [лісова гора] є географічний номен “гора” (див. **Передна Гора** [пеіредна гоура]) та прикметник, похідний від антропоніма (прізвища) “Лис” [5].

– **Солонец** [солонéц] (поле, с. Вербиця, Жид.) – **Солонець** [солонéц'] (поле, с. Сугрів, Жид.). Мікротопоназви утворено шляхом онімізації апелятива “солонець”, який номінує “ґрунт, що утворюється із солончаку внаслідок вимивання з верхніх шарів водорозчинних солей” [ВТССУМ, 1160]. Ймовірно, мікротопонім утворився й від іншого лексико-семантичного варіанту апелятива “солонець”, що позначає “озеро або джерело з солоною водою” (таке озеро або джерело могло бути на полі, яке іменують **Солонец** [солонéц] чи **Солонець** [солонéц']; таким чином, можна говорити про перенесення назви з одного географічного об'єкта на інший), рослину “родини лободових із соковитим стеблом і колосоподібним суцвіттям” [ВТССУМ, 1160] (назва рослини могла бути транспонована на об'єкт її

поширення), ділянку ґрунту “із джерелом солоної води” [ВТССУМ, 1160] чи “місце, де кладуть, розсипають сіль для диких тварин” [ВТССУМ, 1160].

Ще однією характерною ознакою наддністрянського говору є наявність протетичного [в] перед голосними [о], [у] та [і] [4, 79]. У мікротопоніміконі центральних та східних районів Львівщини протетичний [в] зафіксовано головним чином перед голосним [о]. Однак часто у населених пунктах цієї ж діалектної зони спостерігається явище переходу суб'єктами спілкування з діалектного мовного коду на код літературної мови. У такому випадку приставні звуки у мовленні зникають:

– **Коло Олени** [коло °олєні] (старе русло струмка, с. Держів, Мик.) – **Онуфрикова Дорога** [оунуфри°кова дороґа] (дорога, с. Повітне, Гор.) Мікротопоназву-орієнтир **Коло Олени** [коло °олєні] утворено на базі прийменника “коло” та фонетичного варіанту антропоніма (імені) “Олена”, що походить з грецької мови [Трійняк, 265]. Мікротопонім **Онуфрикова Дорога** [оунуфри°кова дороґа] складається з прикметника, похідного від розмовного варіанту антропоніма (імені) “Онуфрій”, та географічного номена “дорога”, що позначає смугу землі, по якій їздять і ходять [ВТССУМ, 241].

– **Обліг** [°обл'іґ] (непридатні землі, с. Шпиколоси, Зол.) – **Облоги** [облог'і] (луки, с. Оброшино, Пуст.). Мікротопонімні одиниці утворені від апелятива “обліг”, що є розмовним та номінує “протягом кількох років не оране, не оброблюване поле; переліг” [ВТССУМ, 641].

– **Оґрід** [°оґр'ід] (сад, с. Митулин, Зол.) – **Осичина** [осічич'єна] (чагарник, с. Оброшино, Пуст.). Мікротопонім **Оґрід** [°оґр'ід] походить, очевидно, від полонізма “оґруд”, що номінує сад на великому масиві чи густі зарослі над водою (пор. українське “город”) [ЕСУМ, IV, 157]. Мотивувальною базою мікротопонімної одиниці **Осичина** [осічич'єна] є апелятив “осичина”, що номінує “осиковий ліс або гай; осичняк” [ВТССУМ, 683].

– **Озера** [°озера] (трясовина, с. Крупсько, Мик.) – **Озеро** [°озє'ро] (озеро, с. Розвадів, Мик.). Мікротопоніми утворено лексико-семантичним способом від апелятива “озеро”, який позначає природну або штучну заглибину, заповнену водою [ВТССУМ, 664].

– **Острів** [°о́стр'іу] (поле, с. Вербиця, Жид.) – **Острівець** [о́стр'іве́ць] (частина лісу, с. Кореличі, Пер.). Мікротопонімна одиниця **Острів** [°о́стр'іу] утворена шляхом онімізації географічного номена “острів”, який у мікротопонімному просторі центральних та східних районів Львівщини вживається у переносному значенні (“ділянка землі, яка чітко вирізняється на тлі решти місцевості” [ВТССУМ, 687]). Мікротопонім **Острівець** [о́стр'іве́ць] є результатом онімізації лексеми “острівець”, що є зменшеною до “острів” (див. **Острів** [°о́стр'іу]).

Мікротопонімікон центральних та східних районів Львівщини відображає також неоднаковий розвиток давніх сполук *trǣt* як -ир, -ри:

– **Кирничка** [ки°рнічка] (джерело, с. Лапшин, Жид.), **Керничка** [ке°рнічка] (с. Жирова, Жид.; с. Отиневичі, Жид.), **Кернички** [ке°рнічкі] (поле, с. Голешів, Жид.; поле, с. Отиневичі, Жид.), **Керниця** [ке°рніц'а] (криниця, с. Вербиця, Жид.) –

мікротопоніми утворено шляхом онімізації діалектної лексеми “керниця” (чи її варіанту “кирниця”), що номінує криницю [ВТССУМ, 425].

Про перехід мовців з матричного мовного коду на літературну мову свідчать такі зафіксовані у досліджуваному регіоні мікротопонімні одиниці:

– **Біла Криниця** [б'іла криєніц'а] (поле, с. Борусів, Жид.) – мікротопонімна одиниця складається з атрибута “білий” (“який має колір крейди, молока, снігу” [ВТССУМ, 51]) та субстантива “криниця”, що номінує глибоко викопану й захищену цямринами від обвалів яму для добування води з водоносних шарів землі [ВТССУМ, 465]. Ймовірно, мікротопоназва утворилася від іншого лексико-семантичного варіанту лексеми “криниця”, що позначає “джерело” [ВТССУМ, 465].

– **Церковна Криниця** [це'рковіна криєніц'а] (криниця, с. Чуловичі, Гор.) – мікротопонім складається з компонентів “церковний” (“який належить церкві” [ВТССУМ, 1361]) та “криниця” (див. **Біла Криниця** [б'іла криєніц'а]).

У мікротопонімному дискурсі центральних та східних районів Львівщини часто простежуємо перехід [а] (з *а, *є) після м'яких (чи колишніх м'яких) приголосних в [і]. Однак часто фіксуємо одиниці, вимова яких є нормою української літературної мови:

– **Границя** [границ'і] (частина села, с. Корчівка, Жид.) – **Границя** [границ'а] (частина села, с. Повітне, Гор.) Мікротопонімні одиниці утворено лексико-семантичним способом на базі апелятива “границя”, що означає “кордон” [ЕСУМ, I, 584].

– **Гребля** [грєбл'і] (гребля, с. Ліщини, Жид.; частина села, с. Гринів, Пуст.) – **Гребля** [грєбл'а] (вулиця, с. Садки, Жид.). Мікротопонімні одиниці є похідними від апелятива “гребля”, який номінує гідротехнічну споруду, що перегороджує річку або інший водотік для створення водосховищ, одержання енергії і т.ін. [ВТССУМ, 197].

– **Гуральня** [гурал'ні] (давня гута, с. Бережниця, Жид.; частина села, с. Садки, Жид.) – **Гуральня** [гурал'на] (давня гута, с. Борусів, Жид.). Мікротопоніми є результатом онімізації апелятива “гуральня”, що є застарілим у системі сучасної української літературної мови та позначає спиртово-горілчаний завод, винокурню [ВТССУМ, 205].

– **Дідівська Вулиця** [д'ід'іус'ка в'улиц'і] (вулиця, с. Вовчатичі, Жид.) – **Шамотова Вулиця** [шамотова в'улиц'а] (вулиця, с. Бориничі, Жид.). У структурі складеного мікротопоніма **Дідівська Вулиця** [д'ід'іус'ка в'улиц'і] виділяємо атрибут “дідівський”, що є прикметником до лексеми “дід” [ВТССУМ, 226], та номен “вулиця”, що позначає “обмежений двома рядами будинків простір для їзди та ходіння” [ВТССУМ, 166]. Мікротопоназва **Шамотова Вулиця** [шамотова в'улиц'а] складається з прикметника, утвореного від антропоніма (прізвища) “Шамота” [6], та апелятива “вулиця” (див. **Дідівська Вулиця** [д'ід'іус'ка в'улиц'і]).

Досить поширеним є явище втрати м'якості [ц'] у кінці слова. М'якість кінцевого приголосного [ц] свідчить про зміну мовного коду:

– **Гостинець** [гостинец] (дорога, с. Будьків, Пуст.; дорога, с. Загора, Зол.; дорога, с. Кореличі, Пер.; дорога, с. Нестюки, Зол.; дорога, с. Подусів, Пер.; дорога, с. Сухоріччя, Пуст.; дорога, с. Шпиколоси, Зол.) – **Гостинець** [гостінец'] (дорога,

с. Гончарівка, Зол.; дорога, с. Дібрівки, Пуст.; дорога, с. Оброшино, Пуст.; дорога, с. Ямпіль, Пуст.). Мікротопонімні одиниці утворилися лексико-семантичним способом від загальної назви “гостинець”, що означає “великий битий шлях; шосе” [ВТССУМ, 193].

– **Кінець** [к'іне́ць] (частина села, с. Демня, Мик.; частина села, с. Отиневичі, Жид.) – **Кінець** [к'інець'] (частина села, с. Гончарівка, Зол.; частина села, с. Татаринів, Гор.). Мікротопонімні одиниці є результатом онімізації апелятива “кінець”, що позначає крайній пункт, межу протягності площини [ВТССУМ, 429].

Специфіку наддністрянського говору у граматиці творить своєрідний набір закінчень і засобів формотворення словозмінних частин мови, зокрема закінчення -оў, -еў іменників жіночого роду в орудному відмінку однини [4, 74–75]. Цю особливість відображає і мікротопонімікон центральних та східних районів Львівщини. Про зміну мовного коду у діалектній зоні центральних та східних районів Львівщини свідчать одиниці, граматично оформлені за нормами української літературної мови:

– **За Вигодов** [за виє́одоў] (пасовище, смт Липівка, Мик.) – **Під Парцеляцією** [п'ід парце'л'ац'іейу] (сіножать, с. Заболоття, Гор.). Мікротопонім **За Вигодов** [за виє́одоў] утворено на базі прийменника “за” та іншої мікротопонімної одиниці **Вигода** [виє́ода] (хутір, смт Липівка, Мик.), мотивувальною базою якої є апелятив “вигода”, що означає “зручність у чомусь, сприятливі умови” [ВТССУМ, 91] чи “обладнання, речі і т.ін., що створюють певні зручності для людини у побуті” [ВТССУМ, 91] (пор. тлумачення етимології ойконіма “Вигода” М. Янком: “За вигідне господарювання, збудовану залізничну станцію поштовий відділок було названо Вигодою. Згодом назва поширилась на прилеглу територію” [Янко, 77]). Мікротопонімна одиниця **Під Парцеляцією** [п'ід парце'л'ац'іейу] складається з прийменника “під” та мікротопоніма **Парцеляція** [парце'л'ац'іа] (поле, с. Заболоття, Гор.), похідного від апелятива “парцеляція”, що означає “розподіл на парцели” [ЕСУМ, IV, 302].

– **За Ріков** [за р'ікоў] (пасовище, с. Антонівка, Жид.; пасовище, с. Бережниця, Жид.; пасовище, с. Загурщина, Жид.; присілок, с. Розвадів, Мик.; частина села, с. Любша, Жид.) – **За Рікою** [за р'іко́йу] (лаз, с. Торгів, Зол.; пасовище, с. Красів, Мик.; пасовище, с. Устя, Мик.). Мікротопонімні одиниці утворено за допомогою прийменника “за” та мікрогідроніма **Ріка** [р'іка́], утвореного від географічного номена “ріка”, який вживається на позначення водного потоку, що живиться із джерела або стоком атмосферних опадів і тече по видовжених зниженнях рельєфу від верхів'я до гирла [ВТССУМ, 1036].

– **За Рудков** [за рудкоў] (поле, с. Березець, Гор.) – **За Рудкою** [за рудко́йу] (частина колгоспного земельного угіддя, с. Березець, Гор.). Мікротопонімні одиниці утворено на базі прийменника “за” та іншого мікротопоніма **Рудка** [рудка́] (рів, с. Березець, Гор.), похідного від діалектизма “рудка”, що номінує “іржаве багно, болото” [ВТССУМ, 1088].

– **Під Березинов** [п'ід бе'рѐзиєноў] (сіножать, с. Лапшин, Жид.) – **За Березиною** [за бе'рѐзиєнойу] (поле, с. Бертишів, Жид.). Мотивувальною базою мікротопонімної одиниці **Під Березинов** [п'ід бе'рѐзиєноў] є сполучення прийменника “під” та іншого мікротопоніма **Березина** [бе'рѐзиєна] (частина лісу, с. Лапшин, Жид.), похідного від апелятива “березина”, що номінує березовий гай, ліс [ВТССУМ, 48]. Мікротопонімну одиницю **За Березиною** [за бе'рѐзиєнойу] утворено на базі прийменника “за” та мікротопоназви **Березина** [бе'рѐзиєна] (частина лісу, с. Бертишів, Жид.), похідної від апелятива “березина” (див. **Під Березинов** [п'ід бе'рѐзиєноў]).

Явище зміни мовного коду спостерігається і на лексичному рівні, однак представлене невеликою кількістю одиниць:

– **Біля Залізниці** [б'іл'а зал'ізниці] (схил, с. Хишевичі, Гор.) – **За Штриков** [за штрікоў] (пасовище, с. Вибранівка, Жид.; лука, с. Коропуж, Гор.; частина села, с. Розвадів, Мик.). Мікротопонімна одиниця **Біля Залізниці** [б'іл'а зал'ізниці] складається з прийменника “біля” та мікротопоназви **Залізниця** [зал'ізниціа] (залізниця, с. Хишевичі, Гор.), похідної від апелятива “залізниця”, що номінує дорогу з рейковою колією [ВТССУМ, 308]. Мікротопонімну одиницю **За Штриков** [за штрікоў] утворено на базі прийменника “за” та мікротопоназви **Штрика** [штріка] (залізниця, с. Коропуж, Гор.), похідної від діалектизма “штрика”, що номінує “залізничне полотно” [СБГ, II, 391].

– **Магазин** [магази́н] (магазин, с. Бертишів, Жид; магазин, с. Мельнич, Жид.). Мікротопоназва **Магазин** [магази́н] є результатом онімізації апелятива “магазин”, що номінує “приміщення для роздрібно́ї торгівлі” [ВТССУМ, 502].

– **Склеп** [склеп] (магазин, с. Бертишів, Жид.; магазин, с. Мельнич, Жид.). Мікротопонім **Склеп** [склеп] утворено від апелятива “склеп”, що є західноукраїнським та номінує крамницю [ВТССУМ, 1137].

Проаналізовані мікротопонімні одиниці засвідчили наявність процесу зміни мовного коду у мікротопонімному дискурсі, зумовленого низкою екстралінгвальних чинників. Оскільки мікротопонімія існує лише у живому народнорозмовному мовленні і є невід'ємною частиною діалектної картини світу носіїв певної мови, то єдиним напрямком, у якому відбувається зміна мовного коду, є заміна комунікативних засобів діалектного мовлення комунікативними засобами, характерними для норми літературної мови. Така заміна відбувається на різних структурних рівнях мови:

– фонетичному: **Болоня** [боуло́н'а] (частина села, с. Старі Стрілища, Жид.). **Болоня** [боло́н'і] (болотиста місцевість, с. Дроховичі, Жид.), **Дідівська Вулиця** [д'ід'іус'ка ву́лиц'і] (вулиця, с. Вовчатичі, Жид.). **Шамотова Вулиця** [шамо́това ву́лиц'а] (вулиця, с. Бориничі, Жид.);

– морфологічному: **За Рудков** [за рудкоў] (поле, с. Березець, Гор.) – **За Рудкою** [за рудко́йу] (частина колгоспного земельного угіддя, с. Березець, Гор.);

– лексичному: **Біля Залізниці** [б'іл'а зал'ізниці] (схил, с. Хишевичі, Гор.) – **За Штриков** [за штрікоў] (пасовище, с. Вибранівка, Жид.; лука, с. Коропуж, Гор.; частина села, с. Розвадів, Мик.).

Найбільшою мірою явище зміни мовного коду представлено в системі вокалізму фонетичного рівня мови.

Джерела та їх скорочення

ВТССУМ – Великий тлумачний словник сучасної української мови / [уклад. В. Бусел]. – К. ; Ірпінь, 2003.

ЕСУМ – Етимологічний словник української мови : у 7 т. – К., 1982–2003. – Т. 1–5.

СБГ – Онишкевич М. Словник бойківських говірок : у 2 ч. / М. Онишкевич. – К., 1984.

Трійняк – Трійняк І. Словник українських імен / І. Трійняк ; [відп. ред. І. Железняк]. – К., 2005.

Чучка – Чучка П. Прізвища закарпатських українців : історико-етимологічний словник / П. Чучка. – Львів, 2005.

Янко – Янко М. Топонімічний словник України : словник-довідник / М. Янко. – К., 1998.

Скорочення

Гор. – Городоцький район Львівської області.

Жид. – Жидачівський район Львівської області.

Зол. – Золочівський район Львівської області.

Мик. – Миколаївський район Львівської області.

Пер. – Перемишлянський район Львівської області.

Пуст. – Пустомитівський район Львівської області.

Література

1. Залеський А. Вокалізм південно-західних говорів української мови / А. Залеський ; [відп. ред. І. Матвіяс]. – К., 1973.
2. Климкова Л. Нижегородская микропонимия в языковой картине мира : автореф. дис. ... д-ра филол. наук / Л. Климкова. – М., 2008.
3. Кочерган М. Загальне мовознавство / М. Кочерган. – К., 2006.
4. Матвіяс І. Українська мова і її говори / І. Матвіяс ; відп. ред. П. Гриценко. – К., 1990.
5. Палінська О. Переключення мовного коду в ситуації полілінгвізму (на матеріалі ідіолекту Ольги Кобилянської) : автореф. дис. ... канд. філол. наук / О. Палінська. – К., 2004.
6. Телефонний довідник міста Львова [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.lviv.net/tel/form.php?РНР...f829371b5d3c79>.

Анотація

У статті проаналізований процес переключення мовного коду в мікротопонімному дискурсі центральних і східних районів Львівщини. Поставлений акцент на залежність цього явища від екстралінгвального контексту.

Ключові слова: мікротопонім, мовний код.

Аннотация

В статье проанализирован процесс переключения языкового кода в микропонимном дискурсе центральных и восточных районов Львовщины. Сакцентировано на зависимости этого явления от экстралингвального контекста.

Ключевые слова: микропоним, языковой код.

Summary

The process of the linguistic code commutation in microtoponymic discourse of the central and eastern districts of L'viv Region is analysed. The emphasis is made on the dependence of this phenomenon on an extralinguistic context.

Keywords: microtoponym, linguistic code.

УДК 81'373.423

Ткаченко Г.В.,
аспірант,

Одеський національний університет ім. І.І. Мечникова

АСОЦІАТИВНИЙ ЕКСПЕРИМЕНТ ЯК ЗАСІБ ПІЗНАННЯ ОНІМІВ В КОГНІТИВНІЙ ОНОМАСТИЦІ

У психолінгвістичних дослідженнях сьогодні накопичилось багато методів і методик. Однак одним із провідних і найбільш використовуємих є метод асоціативного експерименту (В.В. Левицький, О.О. Леонтьєв, О.О. Селіванова). Він входить у групу психологічних і психолінгвістичних методик дослідження мовленнєвої поведінки людини.

Останнім часом питання вивчення ментального лексикону, його структури та засобів організації та репрезентації знань носія мови, посідає перше місце в когнітивній ономастиці. Якщо когнітивна лінгвістика вивчає когніцію – пізнання, збереження, існування та функціонування мови в людській свідомості, у ментальному лексиконі, то когнітивна ономастика з'ясовує буття в ментальному лексиконі власних назв. Ономастика взагалі є дуже специфічною складовою мовознавства, а отже і когнітивна ономастика. Вона вивчає багато своєрідності в межах когнітивної лінгвістики завдяки таким прикметам онімів, як:

- 1) їх кількість (власних назв у кожній мові дуже багато, більше, ніж загальних);
- 2) їх однореферентність (кожна власна назва має тільки одного носія);
- 3) відсутність у них семантичного дна (власна назва не може виражати поняття).

Слід зазначити, що структурна або системна організація знань в ментальному лексиконі чітко виявляється в асоціативному експерименті, тобто в експериментах на спонтанне словоутворення у мовленнєвій діяльності індивіда. Отже, дуже вагомим постає питання: як існують оніми в ментальному лексиконі індивіда? Усі власні назви об'єднуються в своєрідні ментальні форми або структури. Ці структури розуміють як **концепти**. Або форми збереження інформації в ментальному лексиконі. **Концепт** – це когнітивна одиниця, вона не може існувати за межами мислення. Концепти поєднують вербальні і невербальні складники. У межах ментального лексикону концепти існують в активній і пасивній формах. Активними є концепти протягом їх використання в процесі мислення чи комунікації, пасивними – ті, що в даний момент не використовуються і перебувають у сховищах пам'яті. Пасивний концепт стає символом концепту, що значно збільшує місткість ментального лексикону.